GYURÁCZ FERENC

CSÓKA J. LAJOS EMLÉKTÁBLÁJÁNAK FELAVATÁSA

Születésének 100. évfordulóján

Bük, 2004. június 18.

Tisztelt közönség! Kedves bükiek!

A nevezetes helyen, amely előtt összegyűltünk, néhány évtizeddel ezelőtt egy nagyon szép, kontyos oromzatú, zsúpfödelű hagyományos falusi ház állt: a Csóka család lakóháza. Itt, ebben az egykor Markovics utcai házban látta meg a napvilágot *dr. Csóka János Lajos* bencés szerzetes, tanár, kiváló történész, a magyar középkor egyik legjobb ismerője, Bük középkori és újkori történetének első és mindmáig legjobb tudományos kutatója. Élete túlnyomó részét nem nagyon messze szülőfalujától, a szomszéd vármegyében, Pannonhalma ezeréves monostorában, szerzetesrendjének jelmondata – *Ora et labora* – szerint: imádkozva és dolgozva élte le.

Életrajza még megírásra vár, de lényeges mozzanatait ismerjük. A felsőbüki sokgyermekes földművescsalád szeretetteljes, vallásos légköre meghatározta indulását. Életének sorsdöntő tényezője volt ez a lelki táptalaj, amelyből természetes módon sarjadt a papi hivatástudat – mi sem bizonyítja ezt jobban, mint hogy rajta kívül három leánytestvére is a szerzetesi életpályára lépett. Útját ekkor még a korszellem sem akadályozta, sőt: a század elejének elvilágiasodó légköre után a két világháború között, a megcsonkított, kifosztott országban a katolikus hitélet nagy megújulása következett be, amelyet Prohászka Ottokár és Bangha Béla, vagy a Nyugat-Dunántúlon például Mindszenty József neve is fémjelez.

Csóka Lajos a szombathelyi premontrei gimnáziumban, majd a bencés rendbe való, 1922-ben történt felvétele után Pannonhalmán tanult. Latin-történelem szakos tanári diplomát szerzett. Korán megjelentek első írásai, első jelentős művét Sopron megye Mária Terézia korabeli katolikus tanügyéről írta. Tehetségét és rendkívüli szorgalmát jelzi, hogy a harmincas évek elején módja nyílt bécsi levéltárakban kutatni, két éven át, a bécsi Gróf Klebelsberg Kunó Magyar Történeti Intézet állandó munkatársaként. A második világháború előtt a leghosszabb időt pannonhalmi főiskolai tanárként töltötte el, 1943-47 között pedig a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztériumban dolgozott. Később újra Pannonhalmán – főiskolán és gimnáziumban – tanított haláláig, miközben a rendi levéltár főlevéltárosa is ő volt.

Szerzetespapi és tanári erényeiről pályatársai és sok-sok tanítványa tanúskodnak. Történészi munkásságát a magyar történettudomány több jeles alakja méltatta. Munkája során három fő érdeklődési irányt követett: a XVIII. század magyar művelődéstörténetét, a magyar középkor irodalmát és saját szerzetesrendjének történetét kutatta legalaposabban. Írásai a XI-XIV. századra vonatkozóan ma is megkerülhetetlenek. Foglalkozott többek között Szent István Intelmeinek szerzőségével, legendairodalmunk és történeti krónikáink keletkezésével és szövegelemzésével, Anonymus kilétével stb. Az alapos tudás és elemzőkészség mellett jellemezte őt megközelítésmódjának bátorsága, a vitáktól sem visszahőkölő eredetisége. Középkori kutatásainak foglalatát *A latin nyelvű történeti irodalom kialakulása Magyarországon a XI-XIV. században* című monumentális műben tárta az olvasó elé. Ebben szinte az egész középkori irodalmat összegezte.

Legnagyobb műve mégsem ez, hanem a *Szent Benedek fiainak világtörténete* című hatalmas rendtörténet. Ez tulajdonképpen nemcsak azt adja, amit címe jelöl, hanem ennél sokkal többet: a rendtörténet hátttereként egész korszakok hazai és világtörténetét jellemzi imponáló tárgyi tudással és összegző erővel. S megjelenése idején – 1967-ben – alighanem az egyetlen átfogó történelmi munka volt Magyarországon, amely nem az uralkodó ideológia jegyében állt, hanem a keresztény történetszemléletet képviselte. Ez még akkor is fontos, ha

csak egy kicsiny egyházi kiadónál jelenhetett meg és szűk körben terjedhetett. Jelentőségét mutatja, hogy német nyelvre is lefordították, és Csóka J. Lajos közvetlenül a halála előtt még meg is érhette megjelenését. A Bajor Bencés Akadémia adta ki, amelynek 1970-ben rendkívüli tagja lett.

Dr. Csóka J. Lajosnak, az egyházához, hivatásához mindhalálig hűséges szerzetespapnak, úgy gondolom, két evilági szerelme lehetett. Mindkettő egy életen át tartott, s mindkettőt egy-egy helységnévvel lehet megnevezni: Pannonhalma és Bük. Pannonhalmának alighanem ő volt legjobb ismerője, amíg élt. A pannonhalmi bencések valóban óriási érdemeit a magyar művelődés történetében nehéz volna eltúlozni. Egyes vélemények szerint neki sikerült. Ezt nem tudom, de a pannonhalmi szellemiség melletti, nyíltan vállalt elfogultságát én pozitív tulajdonságnak látom.

Csóka J. Lajos mindvégig gyöngéd szeretettel tekintett szülőfalujára. Gyakran hazajárt, misézett az ősi templomban, kapcsolatot tartott büki családokkal. Nálunk, s még inkább itt, a Hunyadi utca elején lakó nagyszüleimnél is gyakran elidőzött (kivált, ha otthon találta tréfás kedvű kollégáját, dr.Gyurácz Ferenc piarista tanárt, majd ennek unokaöccsét, a szintén e nevet viselő győri egyházmegyei áldozópapot). Úgy emlékszem, rendszerint ő volt a társaság középpontjában. Mégpedig nemcsak az őt övező tisztelet miatt, és nem is csak azért, mert – kétségtelen – szeretett beszélni, hanem inkább azért, mert nagyon tudott is. Jellegzetes, viszonylag magas fekvésű, idős korában kissé fakó hangján e körben is szívesen és nagyon érdekesen beszélt történelmi témákról.

Bük történetét kora ifjúságában kezdte kutatni. 25 éves volt, amikor papírra vetette tanulmányát, amely főként a középkori Büköt illetően pótolhatatlan. Adatait Szabó József is bőven hasznosította Bükről szóló írásaiban, és így tettem magam is, amidőn a tanulmány kézirata hosszas lappangás után végül a szombathelyi püspöki levéltárból előkerült. 2001-ben aztán közzé tettük a Vasi Szemlében.

Tisztelt egybegyűltek, kedves honfitársaim!

A bibliai Példabeszédek Könyvében van egy mondás, amely szerint a bölcsnek bölcsessége az ő útjának megértése. Azt hiszem, annak, hogy Csóka J. Lajos a viharos XX. században, az ismert körülmények ellenére is egységes és példamutató pályát futott be, az egyik magyarázata az lehet, hogy már fiatal korában eljutott a bölcsességnek erre a bibliai fokára. Felismerte, mi a dolga a világban, megértette az ő útját, és aztán azon járt, szorgalmasan és hűségesen. Ez az út itt, ebben a faluban, ebben az utcában, erről a helyről indult el 100 esztendővel ezelőtt. Hogy most, Csóka atya halála után 24 évvel ismét ide kanyarodott vissza, azért köszönet mindazoknak, akik a mai megemlékezést kigondolták, lehetővé tették és megszervezték.